

دانشگاه پیام نور

سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ

(رشته علوم سیاسی)

www.ketab.ir

دکتر محمد لعل‌علیزاده

سرشناسه	: لعل علیزاده، محمد، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدید آور	: سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ (رشته علوم سیاسی) / محمد لعل‌علیزاده.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: یازده، ۲۷۹ ص.
فروست	: دانشگاه پیام نور، ۲۴۴۲. علوم سیاسی؛ ۲۲ / ۱
شابک	: 978 - 964 - 14 - 0489 - 7
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: ابرقدرت‌ها - تاریخ - قرن ۲۰ م. - آموزش برنامه‌ای
موضوع	: Great powers -- History -- 20th century -- Programmed instruction
موضوع	: ابرقدرت‌ها - تاریخ - قرن ۲۰ م. - پرسش‌ها و پاسخ‌ها (عالی)
موضوع	: Great powers -- History -- 20th century -- Questions and answers (Higher)
شناسه افز	: دانشگاه پیام نور
شناسه افزوده	: Payam Noor University
رده بندی کنگره	: JZ۱۳۱۰/ل۷ ۱۳۹۷
رده بندی دیویی	: ۱۰۱/۳۲۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۳۳۸۶

دانشگاه پیام نور

سیاست سرج قدرت‌های بزرگ

مؤلف: دکتر محمد لعل‌علیزاده

ویراستار علمی: دکتر رضا حسینی

تهیه و تولید: دفتر تدوین و تولید کتب و سوابق آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و توزیع دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول دی ۱۳۹۷

شابک: ۷ - ۰۴۸۹ - ۱۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0489 - 7

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید.

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید، کپی یا خلاصه‌برداری، نشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و ... این اثر یا بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و... بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مولفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می گیرند.)

قیمت: ۱۷۰۰۰۰ ریال

ادرس فروشگاه مرکزی چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور: تهران، خیابان شهید رجایی،
نرسیده به تقاطع آزادگان، جنب ورزشگاه یادآوران. تلفن: ۵۵۵۰۲۱۰۴ - ۵۵۰۰۹۸۳۸

سایت فروش اینترنتی: <http://digibook.pnu.ac.ir>

فهرست مطالب

پیشگفتار	نه
فصل اول. چهارچوب مفهومی و بررسی نظام‌های تاریخی قدرت	۱
هدف کلی	۱
هدف‌های یادگیری	۱
مقدمه	۱
۱-۱ تعریف قدرت، ابعاد و ویژگی‌های آن	۳
۲-۱ عناصر تشکیل‌دهنده قدرت	۵
۳-۱ قدرت در روابط بین‌الملل	۹
۴-۱ نظام‌های تاریخی قدرت	۱۱
۵-۱ توزیع نابرابر قدرت: ابرقدرت‌ها و قدرت‌های بزرگ	۱۳
۶-۱ پیدایی و فروپاشی قدرت‌های بزرگ	۱۶
۷-۱ رویکردها و مناظرات نظری در روابط بین‌الملل	۲۱
خلاصه فصل اول	۲۳
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول	۲۴
خودآزمایی تشریحی فصل اول	۲۹
فصل دوم. بررسی تاریخ ملی و ظهور و سقوط قدرت‌های بزرگ	۳۱
هدف کلی	۳۱
هدف‌های یادگیری	۳۱
مقدمه	۳۲
۱-۲ دوره قدرت‌های بزرگ تا سال ۱۹۴۵	۳۳
۱-۱-۲ فرانسه	۳۳
۲-۱-۲ آتریش	۳۵

۳۸	۲-۱-۳ پروس - آلمان
۴۰	۲-۱-۴ بریتانیا - انگلیس
۴۲	۲-۱-۵ روسیه - اتحاد جماهیر شوروی
۴۴	۲-۱-۶ ژاپن
۴۶	۲-۱-۷ ایالات متحده آمریکا
۴۸	۲-۱-۸ ایتالیا
۵۰	۲-۲ قدرت‌های بزرگ در دوره جنگ سرد
۵۲	۲-۲-۱ جنگ سرد
۵۳	۲-۲-۲ ریشه‌های جنگ سرد؛ تاریخ روابط ایالات متحده و اتحاد شوروی
۵۶	۲-۲-۳ سیاست‌ها و استراتژی‌های روسای جمهور و رهبران دو ابرقدرت؛ نقد و ارزیابی وضعیت جنگ سرد
۹۱	۲-۲-۴ آسیای شرقی و شرق و جنوب شرق آسیا؛ سیاست‌ها و استراتژی‌های جنگ سرد
۱۰۱	۲-۲-۵ ظهور جمهوری خلق چین؛ دیپلماسی مثلثی جنگ سرد
۱۰۳	۲-۲-۶ جنبش عدم تعصب؛ چالش نظام دو قطبی یا گردهمایی انتقادی
۱۰۶	۲-۳ سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ در دوره پس از جنگ سرد
۱۱۲	۲-۳-۱ سیاست خارجی آمریکا در دوره پس از جنگ سرد
۱۲۲	۲-۳-۲ سیاست خارجی روسیه در دوره پس از جنگ سرد
۱۳۲	۲-۳-۳ سیاست خارجی اتحادیه اروپا
۱۴۰	۲-۳-۴ سیاست خارجی چین
۱۴۸	۲-۳-۵ سیاست خارجی ژاپن
۱۵۱	خلاصه فصل دوم
۱۵۲	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۱۵۸	خودآزمایی تشریحی فصل دوم
۱۶۱	فصل سوم. سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ؛ الگوهای تصمیم‌گیری و مؤلفه‌های تأثیرگذار...
۱۶۱	هدف کلی
۱۶۱	هدف‌های یادگیری
۱۶۱	مقدمه
۱۶۲	۳-۱ الگوهای تصمیم‌گیری
۱۶۵	۳-۲ متغیرهای تأثیرگذار بر سیاست خارجی
۱۶۸	۳-۲-۱ متغیرهای تأثیرگذار بر سیاست خارجی آمریکا
۱۷۵	۳-۲-۲ متغیرهای تأثیرگذار بر سیاست خارجی روسیه
۱۸۰	۳-۲-۳ متغیرهای تأثیرگذار بر سیاست خارجی اتحادیه اروپا
۱۸۳	۳-۲-۴ متغیرهای تأثیرگذار بر سیاست خارجی چین
۱۸۶	۳-۲-۵ متغیرهای تأثیرگذار بر سیاست خارجی ژاپن
۱۸۹	خلاصه فصل سوم
۱۸۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۱۹۴	خودآزمایی تشریحی فصل سوم

فصل چهارم. سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ: ارزیابی و نقد.....	۱۹۵
هدف کلی.....	۱۹۵
هدف‌های یادگیری.....	۱۹۵
مقدمه.....	۱۹۶
۱-۴ جهانی‌شدن و ساختار نظام بین‌الملل.....	۱۹۷
۲-۴ مروری بر سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ پس از جنگ سرد.....	۲۰۰
۳-۴ نقد سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ.....	۲۰۴
۱-۳-۴ نقد سیاست خارجی روسیه، اتحادیه اروپا، چین و ژاپن.....	۲۰۵
۲-۳-۴ نقد سیاست خارجی آمریکا.....	۲۰۹
خلاصه فصل چهارم.....	۲۲۱
خودآزمایی چهارگانه فصل چهارم.....	۲۲۱
خودآزمایی تشریحی فصل چهارم.....	۲۲۶
فصل پنجم. منطقه‌گرایی، قدرت منطقه‌ای ایران و قدرت‌های بزرگ: آینده‌پژوهی و سناریوسازی.....	۲۲۷
هدف کلی.....	۲۲۷
هدف‌های یادگیری.....	۲۲۷
مقدمه.....	۲۲۷
۱-۵ مفهوم‌شناسی آینده‌پژوهی.....	۲۲۸
۲-۵ روش‌ها و الگوهای آینده‌پژوهی.....	۲۲۹
۳-۵ تعریف و تبیین منطقه.....	۲۳۲
۴-۵ شاخص‌ها و مفهوم‌سازی ابعاد قدرت منطقه‌ای.....	۲۳۵
۵-۵ جایگاه قدرت ایران در منطقه.....	۲۳۸
۱-۵-۵ ایدئولوژی به‌عنوان قدرت ملی.....	۲۴۴
۲-۵-۵ انقلاب اسلامی و چالش‌ها با نظم بین‌الملل موجود.....	۲۴۷
۳-۵-۵ بخش‌های سناریو.....	۲۴۸
۴-۵-۵ آینده قدرت منطقه‌ای ایران؛ تبیین سناریوها.....	۲۵۰
۶-۵ آینده قدرت‌های بزرگ؛ سناریوهای محتمل.....	۲۵۳
خلاصه فصل پنجم.....	۲۶۰
خودآزمایی چهارگانه فصل پنجم.....	۲۶۱
خودآزمایی تشریحی فصل پنجم.....	۲۶۶
پاسخنامه خودآزمایی‌های چهارگانه فصل پنجم.....	۲۶۷
کتابنامه.....	۲۶۹

پیشگفتار

اساس تعریف قدرت به عنوان هسته و جوهر سیاست، توان، احتمال و میزان تأثیرگذاری است. قدرت در قلم سیاست بین الملل جای دارد و نظام بین الملل نیز همواره عرصه رقابت قدرت بوده است. بر اساس تعریف قدرت و شاخص های اندازه گیری آن، کشورها به ابرقدرت، قدرت بزرگ، قدرت منطقه ای و متوسط و قدرت کوچک تقسیم شده اند. فراز و فرود قدرت های بزرگ از به تریجه به وجود یا عدم وجود شاخص ها تحلیل می شود. کتاب حاضر، با هدف تحلیل فائز فرید قدرت های بزرگ، چرایی این ظهور و سقوط و به تبع آن، تحلیل، نقد و ارزیابی سیاست خارجی این قدرت ها، سه دوره را مدنظر قرار داده است؛ دوره قدرت های بزرگ، پایان جنگ جهانی دوم، دوره جنگ سرد و دوره پساجنگ سرد. تأکید اصلی کتاب بر دوره اخیر و بر این اساس است که الگوها و مؤلفه های تأثیرگذار بر سیاست خارجی قدرت های بزرگ، پس از جنگ سرد، تشریح و نقد و بررسی می شود.

این مکتوب از یک سو با توجه به کمبود منابع در زمینه قدرت های بزرگ و از سوی دیگر، با هدف رفع برخی از کاستی های منابع موجود به منظور استفاده به عنوان منبع درسی در زمینه قدرت های بزرگ به رشته تحریر درآمد. مهم ترین منابعی که برای تدریس درس سیاست خارجی قدرت های بزرگ معرفی می شود، با وجود انکارناپذیری بودن ارزش علمی آنها، برای استفاده دوره کارشناسی و به عنوان منبع متناسب با سرفصل های شورای عالی انقلاب فرهنگی، دارای کاستی های ذیل است:

- کتاب روند سلطه گری: تاریخ سیاست خارجی امریکا (۱۹۳۸-۱۹۸۳) نوشته آمبروز صرفاً به تاریخ جنگ جهانی دوم تا بخش عمده ای از سال های جنگ سرد می پردازد.

این کتاب علاوه بر اینکه بسیار قدیمی است و سال‌های ۱۹۳۸ تا ۱۹۸۳ را بررسی می‌کند، به دلیل تأکید بر سیاست خارجی رؤسای جمهور آمریکا، نمی‌تواند منبع جامعی برای حتی دوران جنگ سرد باشد. تأکید بر سیاست‌ها و دکترین روزولت، ترومن، آیزنهاور، کندی، جانسون، نیکسون، فورد و کارتر، تبیین‌گر سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ دوران جنگ سرد نیست.

- کتاب تراژدی سیاست قدرت‌های بزرگ نوشته میرشایمر، نیز با نگاه رئالیسم ته‌اجمی، تاریخ قدرت‌های بزرگ را تشریح می‌کند. این کتاب با تأکید بر تاریخ قدرت‌های بزرگ، خوش‌بینی حاکم بر روابط قدرت‌های بزرگ را به‌چالش می‌کشد و روابط قدرت‌ها را تنها از دریچه امنیت و نظام آنارشیک بین‌الملل تحلیل می‌کند. غلبه نگاه تاریخی، تأکید بر رئالیسم ته‌اجمی و عدم اشاره به وضعیت قدرت‌های بزرگ در دوره پس از جنگ سرد، مهم‌ترین کاستی‌های کتاب موصوف است.
- کتاب ظهور و سقوط قدرت‌های بزرگ نوشته پل کندی با وجود اطلاعات، آمار دقیق و تحلیل‌های سلیق و جذاب، بیشتر، تاریخ قدرت‌های بزرگ تا جنگ سرد را در بر می‌گیرد. بخش به‌سازنی کتاب بیست‌ویکم نیز، بیشتر توصیف روندهای آینده است تا تحلیل قدرت‌های بزرگ پس از جنگ سرد.
- کتاب ایالات متحده و قدرت‌های بزرگ: سیاست‌های جهانی در قرن بیست‌ویکم، نوشته بری بوزان نیز با توجه به‌عنوان، بیشتر تأکید بر آینده و سناریوسازی برای قدرت‌های آینده جهان دارد. این کتاب، به‌جای تحلیل قدرت‌های بزرگ پس از جنگ سرد، بیشتر بر گزینه‌های آینده با تأکید بر قدرت آمریکا متمرکز است.
- هیچ‌کدام از کتاب‌های فوق به‌سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ طی ۱۵ سال اخیر اشاره نداشته‌اند.
- کتاب جهان در صد سال آینده نوشته جرج فریدمن، بیشتر آینده‌پژوهی و تحلیل فرازوفروود قدرت‌ها در صد سال آینده است.
- کتاب سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ نوشته خانم سازمند، توصیف ارزنده‌ای از سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ در سال‌های پس از جنگ سرد است. عدم پرداختن به‌نقد و تحلیل سیاست‌های قدرت‌های بزرگ پس از جنگ سرد و توصیف مؤلفه‌های تأثیرگذار بر قدرت‌های بزرگ، بدون نقد و ارزیابی آن‌ها، از مهم‌ترین کاستی‌های کتاب اشاره‌شده است. با توجه به‌زمان انتشار کتاب (۱۳۹۰)، این کتاب

تحولات پنج ساله اخیر را در بر نمی‌گیرد و کار آینده‌پژوهی به‌عنوان ضرورت راهبردی در شرایط امروز، صورت نگرفته‌است.

علاوه بر منابع ارزشمند فوق، منابع زیادی به یک کشور و یک یا چند موضوع مرتبط با قدرت‌های بزرگ پرداخته‌اند. تأکید می‌شود منابع ارزشمند یادشده، از دید عدم جامعیت برای اشمال بر سرفصل‌های کتاب درسی، نقد شد.

به‌نظر می‌رسد کتاب حاضر با هدف تدریس در دانشگاه، متناسب با سرفصل‌های رشته علوم سیاسی دارای ویژگی‌های ذیل باشد:

- سادگی و خردآموز بودن، بیان هدف‌های کلی و رفتاری و طرح پرسش‌های تحلیلی و چهار گزینه‌ای در هر فصل؛

- استفاده از مطالب مهم‌ترین منابع با چینش و ساختار تحلیلی جدید؛

- رویکرد انتقادی، رفتار و الگوهای تصمیم‌گیری قدرت‌های بزرگ؛

- نگاه آینده‌پژوهی و سناریوسازی در باب سیاست جهان و آینده قدرت‌های بزرگ؛

- تأکید بر منطقه‌گرایی و قدرت منطقه‌ای ایران و تبیین سناریوهای آینده.

با توجه به هدف‌های گفته‌شده، این کتاب در پنج فصل سازماندهی شد؛ فصل اول با بررسی تاریخی ساختار نظام بین‌الملل، به ریف و مباحث نظری درخصوص سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ تشریح گردید. فصل دوم با حجم زیاد، به بررسی تاریخ ملی و ظهور و سقوط قدرت‌های بزرگ در سه دوره اختصار یافت. در فصل سوم الگوهای تصمیم‌گیری و متغیرهای داخلی و خارجی تأثیرگذار بر سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ پس از جنگ سرد بررسی شد. در فصل چهارم، سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ با تأکید بر آمریکا نقد شد. فصل پنجم با تشریح سیاست منطقه‌گرایی و تحلیل جایگاه قدرت منطقه‌ای ایران، قدرت منطقه‌ای ایران و قدرت‌های بزرگ را با روش آینده‌پژوهی و سناریوسازی تحلیل می‌کند.

بدون شک این کتاب با هدف پیوند بین منابع مختلف با رویکرد انتقادی و سازماندهی جدید، کاستی‌های متعددی نیز خواهد داشت که هوشمندی و نگاه تیزبین، دقیق و ظریف خواننده، بهترین سرمایه برای تکمیل کاستی‌هاست.